

Szépművészeti Múzeum (2005, 3. szám)

Az évszak műtárgya - 2005. tavasz

Szépművészeti Múzeum - Előcsarnok

2005. március 8 - május 29.

Római kori múmiamaszkok Egyiptomból

Hagyományteremtő szándékkal indította útjára 2003-ban a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteménye 'Az évszak műtárgya' kamarakiállítás-sorozatát. A sorozat fő célja, hogy rendszeres ritmusban a közönség elé tárja a Múzeum Antik Gyűjteményében folyó munka eredményeit: egy-egy újonnan megszerzett, restaurált művet, vagy éppen olyanokat, amelyekről új és bemutatásra érdemes tudományos eredmények születtek.

Az ókori egyiptomiak a halált nem tekintették az élet végének: számukra a teremtés része volt, az öröklétbe nyíló kapu. Az örök élet mindenkinek osztályrésze volt, aki gondoskodott a szükséges anyagi (jól felszerelt, megfelelő sír) és vallásos-mágikus feltételekről (halotti kultusz és halotti áldozatok). A halál után következő életet folyamatos spirituális és testi létezésként fogták fel: így tehát a túlvilági lét feltétele volt a test egészségének megőrzése is. Az Óbirodalom korától fogva a társadalmi elit erről a test mumifikációjának összetett és költséges művelete segítségével gondoskodott, melyet szakértő balzsamozók végeztek. A mumifikált test volt a halott spirituális továbbélésének bázisa, azaz *ká*-jának, „életerejének” és *bá*-jának, „mozgó lelkének” támaszpontja. A „mozgó lélek” fenntartását a halotti áldozatok, a temetkezéshez tartozó mágikus erejű szövegek és képek biztosították. A test esetleges sérülései elleni védekezést jelentett a testet is pótolni képes antropoid (emberalakú) koporsó vagy múmiaburkolat. A fej megőrzése különösen fontos volt. A Középbirodalom korától plasztikus múmiamaszkok készültek, melyek óvták az arcot és szükség esetén pótolták a múmia fejét. Az emberalakú koporsó és a plasztikus múmiamaszk a halottat idealizált alakban, az örökös ifjúság birtokosaként ábrázolta: egyéni azonosságát a sírban és a koporsón látható feliratok és a halotti szertartásokon recitált szövegek biztosították. A Ptolemaiosz-korban (Kr. e. 332–30) és a római korban (Kr. e. 30 – kb. Kr. u. 300) a mumifikáció gyakorlata folytatódott, még ha nem is a korábbi magas színvonalon. A Kr. e. 3–1. század folyamán a hagyományos temetkezési formák a hellénisztikus világ vallásának és művészetének hatása alá kerültek, de Egyiptom görög és más nem egyiptomi származású lakosainak halotti kultuszát és sírépítészetét is mindinkább befolyásolták a fáraonikus halotti vallás és sírépítészet hagyományai. A Kr. e. 1. századtól hagyományos formájú múmiakoporsókon együtt jelennek meg egyiptomi istenalakok és a halotti kultusszal kapcsolatos, fáraonikus eredetű jelenetek, a klasszikus mitológiából vett alakok és a klasszikus ruházatot és ékszereket viselő elhunyt ábrázolásai. A hellénisztikus és a fáraonikus művészet hagyományainak együttélése és egymásrahatása, és különösen egyes görög ikonográfiai- és stíuselemeknek a Ptolemaioszok hagyományos egyiptomi stílusban készült monumentális képmásaiba történő beillesztése előkészítette a talajt az egyiptomi művészet vizuális nyelvének romanizációjához az ország Kr. e. 30-ban bekövetkező római megszállása után. Ami a halotti vallást és a temetkezési formákat illeti, már a korai Kr. u. 1. században lényeges változások mutatkoztak: az egyiptomi stílusú múmiakoporsókra és múmiaburkolatokra az idealizált, sztereotip fejrész helyére egyéni arcvonásokat

ábrázoló, fára festett múmiaportrék vagy új típusú
plasztikus maszkok kerültek. A fejet, vállakat és a
felsőtest egy részét ábrázoló maszkok stukkóból, vagyis
homok, agyag, mész és gipsz keverékéből, negatív
formákban készültek. A korai maszkok fejrésze üreges
volt, s az arc a múmia arcára illeszkedett (1). A 2.
század közepétől a fej hátoldalát is megmintázták, s így
az a koporsófedél vagy a múmiaburkolat fölé
emelkedett (3a). Klasszikus megjelenésük ellenére,
eltérően a fára festett múmiaportréktól, a plasztikus
maszkok nem voltak a szó római értelmében vett egyéni
képmások. A római portré naturalisztikus egyéniesítése

annyiban van jelen a maszkokban, hogy a formában készült fejhez hozzáadott, kézzel mintázott és színezett
frizurák, ékszerek, öltözék-elemek, a férfimaszkok szakáll- és bajuszviselete a római vagy romanizált
egyiptomi elithez tartozó elhunyt társadalmi állását és kulturális önazonosságát a kortárs számára pontosan
érthető módon jelezte. Ezek az elemek szorosan követték a római divat változásait, míg az egyes, kisebb-
nagyobb sorozatokban előállított maszktípusok arcvonásai a készítésükkel egykorú római császár- és
császárnő-portrékat utánozták. A római kori Egyiptom vallási szinkretizmusára és kultúrájának
összetettségére jellemző, hogy a klasszikus stílusú maszkok olyan koporsókhöz és múmiaburkolatokhoz
tartoztak, melyeket a hagyományos egyiptomi halotti vallás képei (is) borítottak. Keveset tudunk a
múmiamaszkok készítési helyéről. Stukkómaszkkal ellátott múmiákat találtak pompás közép-egyiptomi
sírépítményekben – például a nevezetes Tuna el Gebel-i nekropoliszban –, és általában feltehető, hogy mind
a festett múmiaportréval, mind pedig a maszkkal ellátott elit múmiák hosszú évtizedekig a hátramaradtak
halotti- és őskultuszának tárgyaiként láthatóak és látogathatóak voltak. Jellemző arcvonásaik, frizurájuk,
ékszereik, vagy szakállviseletük alapján a múmiamaszkok kielégítő pontossággal keltezhetők. Az itt kiállított
három maszk a stukkómaszkok készítésének korai és kései fázisát illusztrálja. A finoman mintázott,
elegánsan festett női maszk (1) olyan hajviseletet mutat, amely hagyományos egyiptomi elemeket divatos
rómaiakkal egyesít. A fülek mögött vállra hulló, mára elveszett hosszú dugóhúzó-fürtök a Ptolemaioszok
királynőinek „líbiai” fürtjeit utánozták, míg a közepen elválasztott, hullámokban hátrafésült haj és az arcot
keretező kis dugóhúzó-fürtök a Kr. u. 1. század közepének római divatját követik, ahogyan az a fiatalabb
Agrippina (Kr. u. 49–59) képmásain megjelenik. A csak töredékében megmaradt virágkoszorú vélhetőleg azt
a koszorút ábrázolja, melyet a temetkezési szertartások során az elhunyt fejére illesztettek, mintegy a
„megigazultak koszorúja”-nak megelőlegezéseként, melyet majd a szerencsés kimenetelű túlvilági ítélet után
az istenektől fog kapni. A férfi-maszk (2) arcvonásai, üvegből berakott szemei a Kr. u. 1. század harmadik-
negyedik negyedére utalnak. Szabadon mintázott, zilált fürtjei hősök hellénisztikus ideálportréit idézik.
Végül a kiállítás másik női maszkjának (3) frizurája a kései Antoninus-kor (Kr. u. 161–192) császári
családtagjainak hajviseletét követi. A jellegzetes fülönfüggő-típus a Kr. u. 2. század második felétől fogva az
egész Római Birodalomban divatos volt (3a).

Török László